

УДК 314.748. 314.747

*Тетяна Калінеску, Дарія Ніконова***ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ***Татьяна Калинеску, Дария Никонова***ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО
МЕХАНИЗМА РЕГУЛИРОВАНИЯ МИГРАЦИИ НАСЕЛЕНИЯ***Tetyana Calinescu, Daria Nikonova***EVALUATION OF EFFICIENCY OF THE SOCIAL AND ECONOMIC
MECHANISM OF REGULATION OF THE POPULATION MIGRATION**

Доведено, що необхідною умовою формування і функціонування соціально-економічного механізму регулювання міграції населення є оцінювання ефективності його реалізації, що спирається на дані моніторингу соціального й економічного розвитку. Запропоновано систему оцінювання ефективності соціально-економічного механізму, яка включає диференційну послідовну систему показників, що характеризують трансформаційні фактори її реалізації. Об'єктивно оцінити ефективність, результативність та дієвість соціально-економічних механізмів, напрямків реформування міграційної політики можна тільки за наявності єдиних критеріїв, показників та індикаторів. Єдиного підходу до визначення ефективності соціально-економічного механізму до останнього часу не існувало, це дозволяло оцінювати дієвість складових механізму через призму суб'єктивного розуміння доцільності діяльності як на загальнодержавному рівні, так і на регіональному. Розглянуто комплексний метод оцінювання ефективності соціально-економічного механізму регулювання міграції населення України, який ґрунтується на тому, що економічний ефект міграції обумовлений придбанням регіоном людського капіталу, головним змістом якого є обґрунтування та визнання людини як об'єкта вкладення інвестицій, як об'єкта економічної діяльності. Метод оцінювання ефективності дозволяє провести оцінювання соціальних і економічних змін системно, тобто врахувати різні фактори і розрахувати ефективність, вирішуючи кілька пріоритетних завдань одночасно.

Ключові слова: система оцінювання, соціальна ефективність, економічна ефективність, соціально-економічний механізм, отримувачі благ, реформи.

Рис.: 2. Бібл.: 9.

Обосновано, что необходимым условием формирования и функционирования социально-экономического механизма регулирования миграции населения является оценка эффективности его реализации, что опирается на данные мониторинга социального и экономического развития. Предложена система оценки эффективности социально-экономического механизма, которая включает дифференциальную последовательную систему показателей, характеризующих трансформационные факторы ее реализации. Объективно оценить эффективность, результативность и действенность социально-экономических механизмов, направлений реформирования миграционной политики можно только при наличии единых критериев, показателей и индикаторов. Единого подхода к определению эффективности социально-экономического механизма до последнего времени не существовало, это позволяло оценивать действенность составляющих механизма через призму субъективного понимания целесообразности деятельности как на общегосударственном уровне, так и на региональном. Рассмотрен комплексный метод оценки эффективности социально-экономического механизма регулирования миграции населения Украины, который базируется на том, что экономический эффект миграции обусловлен приобретением регионом человеческого капитала, главным содержанием которого является обоснование и признание человека как объекта вложения инвестиций как объекта экономической деятельности. Метод оценки эффективности позволяет провести оценку социальных и экономических изменений системно, то есть учесть различные факторы и рассчитать эффективность, решая несколько приоритетных задач одновременно.

Ключевые слова: система оценки, социальная эффективность, экономическая эффективность, социально-экономический механизм, получатели благ, реформы.

Рис.: 2. Библ.: 9.

It is proved that a necessary condition of formation and functioning of socio-economic mechanism of regulation of population migration is to assess the effectiveness of its implementation, which is based on the data of monitoring of social and economic development. The proposed system of assessment of efficiency of socio-economic mechanism, which includes differential coherent system of indicators that characterize the transformational factors of its implementation. To objectively evaluate the efficiency, effectiveness and impact of socio-economic mechanisms, directions of reformation of migration policy is possible only in the presence of uniform criteria and indicators. A common approach to determine the effectiveness of the socio-economic mechanism until recently did not exist, it is possible to assess the effectiveness of components of the mechanism through the prism of the subjective understanding of the appropriateness of activities, both at national level and regional. The article discusses the complex method of estimation of efficiency of socio-economic mechanism of regulation of migration of population of Ukraine, which is based on the fact that the economic effect of migration is due to the acquisition of the region's human capital, the main content of which is justification and recognition of a person as an object of investment as the object of economic activities. Method of efficiency estimation allows to assess the social and economic changes systematically, i.e. to consider various factors and to calculate the efficiency, solving multiple priorities simultaneously.

Key words: the system of evaluation, the social efficiency, the economic efficiency, socio and economic mechanism, beneficiaries, reforms.

Fig.: 2. *Bibl.:* 9.

JEL Classification: F22

Постановка проблеми. Оцінювання ефективності соціально-економічного механізму регулювання міграції населення держави належить до теоретично і практично значущих проблем ринково-трансформаційного періоду. Міграційні трансформації, що відбуваються протягом останнього десятиліття в Україні, кардинальним чином змінили українське суспільство. Проведені у країні реформи у сфері економіки призвели до зміни ціннісних орієнтирів населення, зростання економічної активності, розвитку ринку праці та недержавного сектору, особливо в торгівлі і громадському харчуванні. Проте не зупиняється масштабна міграція всередині країни, на тлі чого відбулося знецінення реальних доходів населення та людського капіталу, що призвело до значного розшарування українського суспільства, зниження добробуту населення країни та її регіонів. У цих умовах пріоритетним напрямом формування соціально-економічного механізму регулювання міграційного руху є підвищення добробуту населення. Тому науково обґрунтоване оцінювання ефективності заходів щодо регулювання міграції населення здобуває особливої значущості. Однак відсутність єдиної методики оцінювання ефективності реалізації соціально-економічного механізму регулювання міграційного руху населення, недостатність впровадження системи показників щодо оцінювання заходів зі зниження (припинення) міграції обумовлюють необхідність ретельного теоретичного дослідження та досконалого методологічного опрацювання зазначених аспектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні проблеми соціально-економічних реформ, оцінювання їх реалізації на регіональному рівні знайшли відображення у працях багатьох зарубіжних і українських авторів. Аналітичне оцінювання державної економічної політики міститься у працях В. М. Олуйко [1], С. В. Степаненко [2], О. І. Ковтун [3]; добробут населення як показник оцінювання ефективності реалізації економічної політики держави розкривався у роботах Є. І. Андрєєвої, І. Д. Горшкової, А. С. Ковалевської [4]. Оцінювання ефективності економічних та соціальних важелів регулювання міграції розглядалися у роботах Л. Мармора [5], В. І. Мойсей [6], А. В. Дергач [7], критерії оцінювання політичної ефективності досліджуються у роботах Л. В. Березинського [8], а ефективності податкового адміністрування – у розробках К. П. Проскури [9]. Ці автори розробляють системи та критерії оцінювання соціальних, економічних, політичних та податкових реформ.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нині науковці недостатньо приділяють увагу розробленню системи оцінювання ефективності соціально-економічного механізму регулювання міграції населення.

Тому **метою статті** є аналіз та розроблення методології оцінювання ефективності функціонування соціально-економічного механізму регулювання міграції населення.

Виклад основного матеріалу. Оцінювання ефективності реалізації соціально-економічного механізму регулювання міграції населення передбачає формування системи моніторингу для отримання на регулярній основі різноманітних кількісних і якісних даних, аналітичних матеріалів, експертних оцінок, що відображають, з одного боку, можливість функціонування соціально-економічного механізму регулювання міграції населення, а з іншого – дозволяють охарактеризувати стан міграційної сфери. Найважливішою інформаційною складовою цієї системи є статистичні показники, такі як: ВВП на душу населення, чисельність економічно активного населення, рівень безробіття, середня заробітна палата в регіонах, коефіцієнт смертності, коефіцієнт Джині, кількість закладів освіти, охорони здоров'я і соціального обслуговування і т. ін.

Ефективність функціонування соціально-економічного механізму регулювання міграції населення виражається у відношенні корисних кінцевих результатів її функціону-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

вання до витрачених ресурсів і визначається як інтегральний показник ефективності на різних рівнях міграційного регулювання, є підсумковою характеристикою функціонування соціально-економічного механізму. Головним критерієм оцінювання ефективності соціально-економічного механізму регулювання міграції населення є ступінь задоволення кінцевих потреб суспільства і, насамперед, потреб, пов'язаних з міграцією населення. Ефективністю відзначається соціально-економічний механізм регулювання міграції населення, який найбільшою мірою забезпечує задоволення різноманітних потреб населення України: матеріальних, соціальних, духовних, гарантує високий рівень і якість життя та призводить до зниження рівня еміграції. Основою такої ефективності служить оптимальний розподіл наявних у суспільстві ресурсів між галузями, секторами і сферами національної соціально-економічної системи.

Ефективність функціонування соціально-економічного механізму регулювання міграції населення України залежить від ефективності виробництва, соціальної сфери (систем освіти, охорони здоров'я, культури), ефективності державного управління. Ефективність кожної з цих сфер визначається відношенням одержаних результатів до витрат і вимірюється сукупністю кількісних показників. Для державної сфери необхідні спеціальні критерії відповідності витрат і результатів діяльності держави вимогам суспільства [7, с. 128]. Загальну систему оцінювання ефективності соціально-економічної діяльності можна зобразити ланцюгом (рис. 1).

Рис. 1. Ланцюг соціально-економічних результатів у системі оцінювання ефективності
Джерело: розроблено авторами.

Для вимірювання ефективності виробництва використовуються показники продуктивності праці [1, с. 331], фондівдачі, рентабельності, окупності тощо. З їх допомогою порівнюються різні варіанти розвитку виробництва, вирішення його структурних проблем. Вимірювання ефективності соціальної сфери вимагає використання особливих якісних показників розвитку кожної з галузей цієї сфери.

Соціально-економічний механізм регулювання міграції населення має безпосередні результати, що вимірюються обсягом проведених заходів, а також охопленням дотримувачів благ – учасників механізму.

Розподіл результатів діяльності на різні види має умовний характер, тому що ланцюг результатів варто продовжувати доти, поки причинно-наслідковий зв'язок простежується досить явно і не викликає сумнівів.

Повністю алгоритмізувати процес оцінювання ефективності функціонування соціально-економічного механізму регулювання міграції населення неможливо через відсутність універсальних показників вартості соціальних результатів. Тому вибір результатів, які можна виразити в одиницях виміру вартості, а також їх оцінювання на етапі формування соціально-економічного механізму, повинні виконуватися тими органами влади, які ви-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ступають з пропозицією включити ту чи іншу ініціативу в портфель соціально-економічного механізму регулювання міграції населення [6, с. 88]. У цьому їм може допомогти оцінювання соціально-економічного розвитку на етапі планування механізму. Що стосується етапу реалізації механізму регулювання міграцій, то в цей період дуже важливо організувати процес моніторингу соціально-економічного механізму та забезпечити збір даних, керуючись вибраними показниками. Склад показників визначається завчасно, ще на етапі задуму і планування механізму за такою послідовністю (рис. 2):

1. Визначення мети соціально-економічного механізму регулювання міграції населення та її прямих дотримувачів благ. Мета механізму повинна відображати позитивну зміну міграційних процесів, пов'язаних зі зміною соціально-економічних процесів, яке, як очікується, має відбутися завдяки виконанню механізму. На цьому етапі, за допомогою побудови теорії змін, слід скласти максимально повний і чіткий опис потенціальних дотримувачів благ соціально-економічного механізму регулювання міграції населення і позначити ті зміни, які відбудуться в житті цих цільових груп і в суспільстві загалом.

2. Встановлення належності соціально-економічного механізму регулювання міграції населення до категорії соціальних інвестицій. Для цього слід відповісти на питання, що стосуються очікуваних соціально-економічних досягнень.

3. Означення позитивних змін міграції населення та міграційного капіталу як результату функціонування соціально-економічного механізму, які можна виразити в одиницях виміру вартості. Прикладом таких показників, що відображають результати функціонування механізму, є: зростання реальних або очікуваних прибутків (підвищення рівня зайнятості) або економія витрат отримувачів благ у результаті введення в дію соціально-економічного механізму регулювання міграції населення.

4. Складання прогнозів і формулювання припущень для оцінювання результатів у межах обраної перспективи планування. Прогнозування витрат і результатів соціально-економічного механізму регулювання міграції населення здійснюється в межах обраної перспективи планування (прогнози витрат, як правило, складаються на період до 6 років, а прогнози соціально-економічних результатів – на період до 10–15 років). Прогнози і припущення, призначені для оцінювання результатів і ефектів, складаються на основі наявного міжнародного та вітчизняного досвіду, експертних оцінок аналогічних соціально-економічних механізмів.

Рис. 2. Оцінювання доцільності реалізації соціально-економічного механізму регулювання міграції населення

Джерело: розроблено авторами на основі [4, с. 21–25].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Особливість вимірювання ефективності соціально-економічного механізму регулювання міграції населення у процесі планування полягає в тому, що на цьому етапі необхідно приділяти увагу саме тим результатами, які безпосередньо пов'язані з цілями й завданнями [5, с. 38]. Слід також враховувати наслідки функціонування соціально-економічного механізму регулювання міграції населення, які віддалені у часі і загалом знижують очікувану ефективність, проте роблять прогноз більш ґрунтовним і достовірним. У ході реалізації механізму можна розширити спектр результатів за рахунок досягнень, які не були враховані на етапі планування.

5. Визначення загального обсягу ресурсних витрат і розрахунок повної вартості функціонування соціально-економічного механізму регулювання міграції населення зводиться до відповіді на такі питання: 1) перелік і склад заходів (реформи, модернізації державних програм) і оцінювання витрат на їх проведення (за роками реалізації соціально-економічного механізму регулювання міграції населення); 2) витрати, пов'язані з управлінням соціально-економічного механізму регулювання міграції населення (за роками реалізації механізму); 3) види витрат, пов'язаних із забезпеченням управління на організаційному рівні (адміністративно-управлінські й господарські витрати), і розподілення їх за бюджетами (якщо механізм реалізується і на загальнодержавному, і на місцевому рівні); 4) загальна вартість соціально-економічного механізму регулювання міграції населення в межах здійснюваних за роками реформ.

6. Оцінювання соціальних досягнень механізму, які можна виразити в одиницях виміру вартості і проявляються у вигляді таких змін:

– зростання доходів (або економія витрат) завдяки інноваціям і залученню висококваліфікованих трудових ресурсів, безпосередньо після завершення втілення соціально-економічного механізму регулювання міграції населення і протягом визначеного періоду в майбутньому;

– економія суспільних ресурсів у результаті скорочення потреби в державній підтримці окремих категорій громадян;

– збільшення суспільних доходів за рахунок підвищення рівня зайнятості або продуктивності праці населення України.

7. Оцінювання (розрахунок) ефективності соціально-економічного механізму регулювання міграції населення, де ефективність механізму являє собою відношення результатів (ефектів), які можна виразити в одиницях виміру вартості, до ресурсних витрат на реалізацію соціально-економічного механізму регулювання міграції населення:

$$Ef = \frac{P_m}{Z_p}, \quad (1)$$

де Ef – ефективність соціально-економічного механізму регулювання міграції населення; P_m – результати та ефекти соціально-економічного механізму регулювання міграції населення, які можна відобразити в одиницях виміру вартості; Z_p – витрати ресурсів, що використовуються у ході реалізації механізму регулювання міграції населення з метою отримання визначених результатів.

Якщо за підсумками функціонування соціально-економічного механізму регулювання населення кількість реемігрантів і обсяг інвестицій у соціальну й економічну сфери збільшиться, а кількість охочих емігрувати в іншу країну зменшиться – слід визнати механізм ефективним.

Висновки і пропозиції. Отже, наведена система оцінювання ефективності соціально-економічного механізму регулювання міграції населення України враховує демографічний, економічний і соціальний ефекти і в регіонах, і в державі загалом. Позитивний ефект соціально-економічного механізму регулювання міграції обумовлюється, по-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

перше, зростанням добробуту отримувачів благ у країні та серед її населення; по-друге, залученням реемігрантів та іммігрантів до впровадження інноваційних технологій; по-третє, зростанням інвестиційної привабливості та економічного прогресу; по-четверте, зменшенням кількості трудових емігрантів.

Список використаних джерел

1. Олуйко В. М. Ефективне управління: ключовий фактор стабільного економічного розвитку регіонів / В. М. Олуйко // Університетські наукові записки. – 2009. – № 1. – С. 331–332.
2. Степаненко С. В. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу регіону та управління ним [Електронний ресурс] / С. В. Степаненко // Державне будівництво. – 2013. – № 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_1_19.
3. Ковтун О. І. Визначення параметрів та оцінювання ефективності заходів державної економічної політики на основі використання економетричних моделей / О. І. Ковтун // Mechanism of Economic Regulation. – 2012. – № 4. – С. 147–158.
4. Андреева Е. И. Рекомендации по оценке социально-экономической эффективности социальных программ / Е. И. Андреева, И. Д. Горшкова, А. С. Ковалевская. – М. : Проспект, 2014. – 72 с.
5. Мармора Л. Миграция в контексте социально-экономической политики / Л. Мармора // Миграция и миграционная политика : материалы семинара, Москва, 13–17 июля 2012 г. – М. : MOM, 2012. – С. 37–41.
6. Мойсей В. І. Економічні ефекти державного регулювання міжнародної трудової міграції в Україні / В. І. Мойсей // Економіка та держава. – 2013. – № 8. – С. 88–90.
7. Дергач А. В. Теоретичні підстави прийняття ефективних рішень в управлінні міграційними процесами / А. В. Дергач // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 21. – С. 126–129.
8. Березинський Л. В. Критерії оцінювання політичної ефективності державної влади / Л. В. Березинський // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2012. – Вип. 3. – С. 292–299.
9. Проскура К. П. Ефективність податкового адміністрування в умовах посткризового розвитку : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. П. Проскура. – К. : ПВНЗ «Європейський університет», 2014. – 32 с.

References

1. Oluiko, V.M. (2009). Efektyvne upravlinnia: kluchovyi faktor stabilnoho ekonomichnoho rozvytku rehioniv [Effective management: a key factor for stable economic development of the regions]. *Universytetski naukovi zapysky – University scientific notes*, no. 1, pp. 331–332 (in Ukrainian).
2. Stepanenko, S.V. (2013). Otsinka efektyvnosti vykorystannia ekonomichnoho potentsialu rehionu ta upravlinnia nym [Assessment of efficiency of use of economic potential of the region and its management]. *Derzhavne budivnytstvo – State-building*, no. 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_1_19.
3. Kovtun, O.I. (2012). Vyznachennia parametriv ta otsiniuvannia efektyvnosti zakhodiv derzhavnoi ekonomichnoi polityky na osnovi vykorystannia ekonometrychnykh modelei [Definition of parameters and evaluation of the effectiveness of measures of state economic policy based on the use of econometric models]. *Mechanism of Economic Regulation*, no. 4, pp. 147–158 (in Ukrainian).
4. Andreeva, E.I., Horshkova, I.D., Kovalevskaia, A.S. (2014). Rekomendatsii po otsenke sotsialno-ekonomicheskoi effektivnosti sotsialnykh programm [Guidelines for assessing socio-economic efficiency of social programs]. Moscow: Prospekt (in Russian).
5. Marmora, L. (2012). Migratsiia v kontekste sotsialno-ekonomicheskoi polityki [Migration in the context of socio-economic policy]. Proceedings from *Migratsiia i migratsionnaia polityka – Migration and Migration policy* (Moscow, July 13–17, 2012). Moscow: MOM, pp. 37–41 (in Russian).
6. Moisei, V.I. (2013). Ekonomichni efekty derzhavnoho rehuliuвання mizhnarodnoi трудової mihratsii v Ukraini [Economic effects of state regulation of international labour migration in Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava – The economy and the state*, no. 8, pp. 88–90 (in Ukrainian).

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

7. Derhach, A.V. (2015) Teoretychni pidstavy pryiniattia efektyvnykh rishen v upravlinni mihratsiinymy protsesamy [The theoretical Foundation of making effective decisions in the management of migration processes]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, no. 21, pp. 126–129 (in Ukrainian).

8. Berezynskyi, L.V. (2012). Kryterii otsiniuvannia politychnoi efektyvnosti derzhavnoi vlady [Criteria for assessing the political efficiency of the government]. *Filosofia i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury – Philosophy and science in the context of contemporary culture*, vol. 3, pp. 292–299 (in Ukrainian).

9. Proskura, K.P. (2014) Efektyvnist podatkovoho administruvannia v umovakh postkryzovoho rozvytku [The effectiveness of tax administration in the conditions of postcrisis development]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: PVNZ «Lvropeiskyi universytet» (in Ukrainian).

Калінеску Тетяна Василівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри оподаткування і соціальної економіки, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (просп. Центральний, 59а, Северодонецьк, Луганська обл., Україна).

Калінеску Татьяна Васильевна – доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой налогообложения и социальной экономики, Восточноукраинский Национальный университет им. В. Даля (просп. Центральний, 59а, Северодонецк, Луганская обл., Украина).

Calinescu Tatyana – Doctor of Economics, Professor, Head of the Department Taxation and Social Economy, East Ukrainian National University of V. Dahl (59a Central Av., Severodonetsk, Lugansk region, Ukraine).

E-mail: t.calinescu@mail.ru

Ніконова Дар'я Олексіївна – аспірант кафедри оподаткування і соціальної економіки, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (просп. Центральний, 59а, Северодонецьк, Луганська обл., Україна).

Никонова Дарья Алексеевна – аспірант кафедры налогообложения и социальной экономики, Восточноукраинский Национальный университет им. В. Даля (просп. Центральний, 59а, Северодонецк, Луганская обл., Украина).

Nikonova Daria – PhD Student of the Department Taxation and Social Economy, East Ukrainian National University of V. Dahl (59a Central Av., Severodonetsk, Lugansk region, Ukraine).

E-mail: nikonova.daria@mail.ru